

ХРЕСТОМАТІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

4 клас

**ХРЕСТОМАТІЯ
З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ**

4 клас

Укладачі: Г. П. Волошина, Л. М. Росенко

2016

УДК 821.161.2(017)
ББК 83.3 (4Укр)я-3
Х 91

Рецензенти:

Біда О. А., доктор педагогічних наук, професор, кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Павленко М. С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, член спілки письменників України.

Рекомендовано до видання вченою радою факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини як навчальний посібник для 4 класу початкової школи (протокол № 2 від 22 вересня 2016 р.)

Х 91 Хрестоматія з літературного читання для 4 класу початкової школи: навчальний посіб. для молодших школярів, студентів та учителів почат. школи / укл.: Г. П. Волошина, Л. М. Роєнко. – Умань : ВПЦ "Візаві", 2016. – 88 с.

До хрестоматії увійшли твори українських та зарубіжних письменників, пропоновані і затверджені рішенням Колегії МОН від 4 серпня 2016 р. для оновлення кола читання молодших школярів

УДК 811.16(030)
ББК 74 261я21

БІЛОУС
ДМИТРО ГРИГОРОВИЧ
(1920–2004)

Життєвий шлях Дмитра Григоровича Білоуса розпочався 24 квітня 1920 року в селі Курмани на Сумщині в багатодітній селянській родині. У сім'ї шанували слово, любили самодіяльний театр. Батько сам писав п'єси, старший брат Олекса пробував свої сили в поезії, друкувався у 20-ті роки, належав до активу літературних організацій «Молодняк» і «Плуг».

Уже в зрілому творчому і життєвому віці письменник починає писати для дітей і досягає неабияких успіхів. Його книжечки «Пташині голоси», «Упертий Гриць», «Про чотириногих, рогатих і безрогих», «Лікарня в зоопарку», «Турботливі друзі», «Сад на Лисій горі», «Веселий Кут», «Гриць Гачок» залюбки читала і читає наша дітвора. Бо в них є конкретні життєві ситуації – цікаві, повчальні, кумедні.

Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка, літературних премій імені Лесі Українки та Максима Рильського, автор талановитих книг для дорослих і малечі, перекладач – Білоус завжди залишався надзвичайно скромною і делікатною людиною. Він ніколи не шкодував себе для людей і добрих справ.

ЧУДЕСНІ БАРВИ

Які чудесні барви у нашій рідній мові,
які відтінки різні від Сейму аж по Сян!
У Києві говорять інакше, ніж у Львові, –
і чорногуз, і бусол, лелека і боцян...

Так наче називаєш різновиди лелек ти,
а це лиш різні назви, синонімічний ряд.
А є ще риси мови, що зветься діалекти:
це говори місцеві на дещо інший лад.

На Київщині (в Літках) взуття зовуть обувка,
а огірок звичайний в Чернігові – гурок,
а кошик на Поліссі (в Іванкові) – кошувка,
і назви, і вимова різняться що не крок.

Раз якось на базарі професор із столиці
заговорив із дідом, що ягоди привіз:

– То, значить, на Поліссі вродили полуниці?
Я бачу, ви з-над Снові, із хутора Рогіз.

Дід витріщає очі – і як це може бути?
– То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?
– Та ні, я просто знаю, як де говорять люди:

прислухуюсь до мови – і в цьому весь секрет.

ВОГНИЩЕ РОДИННЕ

На світі білому єдине,
як і дніпрова течія,
домашнє вогнище родинне,
оселя наша і сім'я.

Ми відтоді початки лічим,
як муж з камінням і паліччям
за звіром кидався вдогонь,
а жінка берегла вогонь,

Хоч їх походження і –
немає в цьому дивини.
Та дух вітчизни, материзни
несуть і досі нам вони.

В щасливі і в тяжкі години –
куди б нам не стелився шлях
не гасне вогнище родинне,
в людських запалене серцях.

вогонь, що предки розкладали,
здобутий ними від тертя;
пожитки різні, причандали,
що перейшли з первобуття.

Й слова житейські необхідні,
що проростали, як зерня,
вогнем освячені і рідні:
горнутись, горниця, горня.

Слова, що доти їх не знали,
первісні трепетні слова,
що зігривали і єднали, –
і мова врунилась жива.

КОЛИ ЗАБУВ ТИ РІДНУ МОВУ

Коли забув ти рідну мову –
яка б та мова не була –
ти втратив корінь і основу,
ти обчухрав себе дотла.

Коли в дорогу ти збирався,
казала мати, як прощавсь,
щоб і чужого научався,
й свого ніколи не цуравсь.

Ти ж повернувсь душею бідний,
не просто розгубив слова,
немов якийсь Іван безрідний,
Іван, непомнящий родства.

Не раді родичі обновам.
Чи ти об'ївся блекоти,
що не своїм, не рідним словом
із матір'ю говориш ти?

Ти втратив корінь і основу,
ти обчухрав себе дотла,
бо ти зневажив рідну мову,
ту, що земля тобі дала,

ту, що не вбили царські трони,
ту, що пройшла крізь бурі всі,
крізь глузи й дикі заборони
й постала нам у всій красі.

Сяйних перлин тобі не шкода,
адже, набувши вищих прав,
те, що дала сама природа,
ти добровільно занедбав.

В пальті строкатім, як афіша,
крикливі модні кеди взув.
А мати? Де ще є рідніша
за рідну, котру ти забув?

**ЗАБАШТА
ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА
(1918–1990)**

Любов Василівна Забашта – поетеса, драматург, прозаїк – народилася в місті Прилуки на Чернігівщині.

Перша збірка віршів для дітей «Паляниця-білолиця» була опублікована в 1963 році. Пізніше вийшли друком збірки віршів для малят «Коли я виросту», «По гриби», «Пісня зеленого лісу», повість «Будинок мого дитинства» та інші твори.

У 1968 році була надрукована драматична поема «Дівчина з легенди» (про легендарну народну піснярку Марусю Чурай). Відома й інша драматична поема поетеси – «Тернова доля» (про великого Кобзаря). Любов Василівна була дружиною і соратницею поета Андрія Малишка. Творчий доробок Л. Забашти нараховує декілька поетичних збірок, книжок прози, п'єс і драматичних поем. Чимало віршів, покладених композиторами на музику, стали популярними піснями («Ой вербиченько», «Червона ружа», «Криниця мого дитинства», «Засихає в степу материнка» та інші).

ЗУБРИ І ОЛЕНЬ

Заблудилось в лісі оленятко
І не знає, де матуся й татко...
Ми його знайшли, нащували,
Цілий день у нашій пущі ждали,
Щоб олені йшли до водопою,
Оленятко узяли з собою.
Підійшли до водопою зубри,
Оленятко ну між них стрибати!
Ми гадаєм, що ж то воно буде?

Заревла зубриха, ніби мати...
І помчало в дику пущу стадо,
Оленя із зубром йде, мов з татом,
А позаду – молода зубриха,
Оленятко береже від лиха.
Виріс олень з того оленяти,
І тепер із зубрами красивий,
Біга разом так, що не догнати,
Молодий, веселий і щасливий.

ЛЕЛЕКИ

Лелеченько, лелеко,
Весна вже недалечко.
Давно на нашій хаті
На тебе жде гніздечко.
Лелеченько, лелеко,
Дивись, не заблудися,
У нашому обійсті
Весною зупинися.
І сів-таки лелека
В старе своє гніздечко.

Лелеченько, лелеко,
Вже й осінь недалечко.
Вже крила підіймають
Малі лелеченята,
Цибато виступають
Біля моєї хати.
Невже й вони з тобою
Полинуть теж із двору,
Де Африка далека, –
За синє-синє море?

СНІГУРОНЬКА

Я снігуронька маленька,
Народилася в сніжку,
Вишивала мені ненька
Зіроньки на козушку.
Мій дідусь приніс дарунки,
Його звати Дід Мороз,
В нього є цукерки в клунку,
І зайчисько, й паровоз.
В нього є всього багато:
І лисичка, і ведмідь,

І санчата-гринджолята,
Гляньте, онде він стоїть!
Він моргне веселим оком
І зайчисько піде скоком,
І ялинка-золотинка
Закружляв ненароком.
Прийде з лісу вовчик сірий,
Під ялинку зайчик – скік!
Будуть з нами разом звірі
Зустрічати Новий рік

Народився А. Г. Костецький у Києві в сім'ї вчителів. Про своє дитинство розповідає з гумором: «Дитинство було важке: класний керівник тато; «нормальні» діти після школи відпочивали від учителів, а в школі від батьків, а у мене вчителі і вдома, і в школі...». У п'ять років хлопець сам читав і писав, навчився грати в шахи й плавати. Відтоді не розлучався зі спортом, книгою, пером.

Анатолій Костецький – автор понад п'ятдесяти поетичних і прозових книжок: «А метеликам весело», «Весняні дарунки», «Все про мене», «Лист до птахів», «Де літо живе?», «Батьки нас не розуміють», «Бюро знахідок», «Постукай у моє вікно», «Все – як насправді», «Суперклей Христофора Тюлькіна, або Вас викрито – здавайтесь!», «Мінімакс – кишеньковий дракон, або День без батьків», «Мої та твої таємниці» та інших.

У віршах, казках, повістях-казках Анатолія Костецького вибудоване ціле місто з вулицями й провулками, узвозами і майданами, палацами і звичайними будинками. У ньому вчаться, мріють, фантазують, друзять, бешкетують меткі, балакучі, ліниві, непосидючі сьгоднішні хлопчики та дівчатка.

Талановиті твори А. Г. Костецького та його лицарське служіння дитячій літературі відзначено літературними преміями імені М. Трублаїні, імені О. Копиленка та однією з найвищих літературних нагород України – премією імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва.

ВСЕ – ЯК НАСПРАВДІ

Уривок

День народження – це завжди гарно. А коли тобі до того ж минає десять років – то й зовсім пречудово. І що б там не було, а ти цілий

день ходиш якийсь піднесений і радісний, до всіх осміхаєшся, щось насвистуєш і наспівуєш уголос чи подумки, і все навкруги здається тобі теж піднесеним і радісним.

Саме в такому доброму гуморі і перебував сьогодні, в неділю 18 травня, іменинник і третьокласник Сергій Кудлик.

Вже зранку почались приємні несподіванки. Тільки-но Сергій розплющив очі, як побачив коло ліжка, на стільці, чималий пакунок у цупкому синьому папері, обліплений барвистими іноземними марками. Він хутко схопив його, прочитав свою адресу та ім'я і відразу впізнав почерк: посилка була від батьків, з далекої Куби!..

Ще в січні тата послали працювати на два роки на Кубу, і мама поїхала з ним. А Сергій, щоб не переривати серед року навчання, поки що залишився в Києві з бабусею. Та ось-ось рік закінчиться, й коли в Сергія в таблиці не буде жодної трійки, батьки заберуть його до себе! Так пообіцяв йому тато, а коли він щось обіцяє, будьте певні: дотримає свого слова. Звичайно, коли й Сергій дотримає свого: закінчить третій клас на самі четвірки та п'ятірки...

У Сергія з усіх предметів було ніби нормально, якби не одна прикрість – фізкультура! Ні-ні, Сергій був таки досить вправним спортсменом: і бігав швидко, і стрибав у довжину та висоту непогано та й на канат міг вилізти аж тричі підряд, а от плавати... Сергій, як це не дивно для хлопця його віку, досі не вмів плавати, і вчитель фізкультури сказав, що більше трійки йому нізащо не поставить. А коли так – прощай, мрія про далеку сонячну Кубу!

Ви дивуєтесь, напевне, чому ж і справді Сергій досі не навчився плавати? Річ у тім, що він панічно боявся води, і загнати його глибше, ніж по коліна, не міг ні тато, ні вчитель фізкультури, ні навіть кпини його однокласників.

Колись давно, коли Сергію було тільки шість років, вони з мамою відпочивали в селі на Дніпрі. Сергій грався собі при воді на пісочку, випікав з нього коржі та будував фортеці. Раптом мимо проплив здоровезний пароплав, хвиля, яку він підняв, змила Сергія у воду – й він почав тонути. Звичайно, мама тут же вихопила його на берег, але відтоді зтягти Сергія у воду було неможливо. Щоправда, він дав собі найчесніше слово: будь-що навчитися плавати до червня. Але як це зробити, Сергій, щиро кажучи, поки що не знав і – вкотре вже! – знов і знов на уроках фізкультури, які раз на місяць проходили в басейні, сидів над прозорою водою, дивився з неприхованою заздрістю, як там

демонструють різні стилі його однокласники, і мовчки вислуховував їхнє глузування. Особливо дошкуляла йому Вітка Птурська.

– Гей, ти, сухопутний пацюк! – кричала вона Сергію, долаючи другу двадцятип'ятиметрівку. – І куди тобі на Кубу? Там же океан. Та ти лише побачиш стільки води, як відразу дуба вріжеш.

Саме після цього найдошкульнішого Вітчиного жарту Сергій і поклявся собі: будь-що навчитися плавати і не гірше за цю капосну Вітку.

З отакими не дуже втішними думками Сергій заходився розпаковувати посилку від батьків. Спершу він обережно відклеїв марки – віддасть їх Олегові. Потім розгорнув папір і відкрив картонну коробку. Тільки-но він зазирнув у неї, як його настрої відразу покращав. Ще б пак! У коробці лежали два величезних кокосових горіхи, про які він так давно мріяв.

Ну й тато! Оце так подарунок, найкращий за всі подарунки на світі!

Сергій довго розглядав горіхи, гладив їхню тверду шкаралупу, трусив коло вуха: чи не чути, як бовтається всередині кокосове молоко? І зважував на руці: а скільки потягне? Нарешті він досхочу намиливався подарунком і зазирнув на дно коробки. Там він помітив кольорове фото: на могутніх океанських хвилях гойдався барвистий надувний матрац, а на ньому лежали засмагли тато й мама і привітно йому посміхалися.

На звороті Сергій прочитав: «Любий наш синку! Вітаємо тебе з десятиріччям і зичимо здоров'я, щастя, успіхів у навчанні. Чекаємо тебе швидше до нас і мріємо про сімейне купання в океані! Цілуємо. Мама, тато».

«Ну от, і вони натякають на плавання!» – подумав Сергій, але вирішив більше не псувати собі святкового настрою і почав хутко одягатись.

– Уже встав, сонько? – зазирнула до кімнати Сергієва бабуся. – Швидко вмивайся та зганяй у магазин по масло: через півгодини буде пиріг із яблуками.

ЗМІСТ

Дмитро Білоус	2
Любов Забашта	4
Анатолій Костецький	5
Олеся Мамчич	15
Володимир Лучук	17
Оксана Сенатович	18
Михайло Чабанівський	26
Оксана Іваненко	32
Саша Кочубей	41
Галина Ткачук	48
Ірен Роздобудько	52
Іван Андрусяк	56
Юлія Смаль	62
Роальд Дал	67
Пауль Маар	74
Марія Парр	82